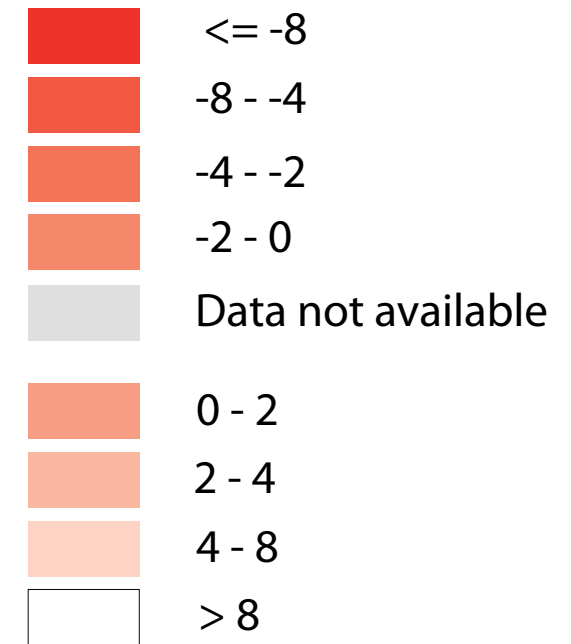
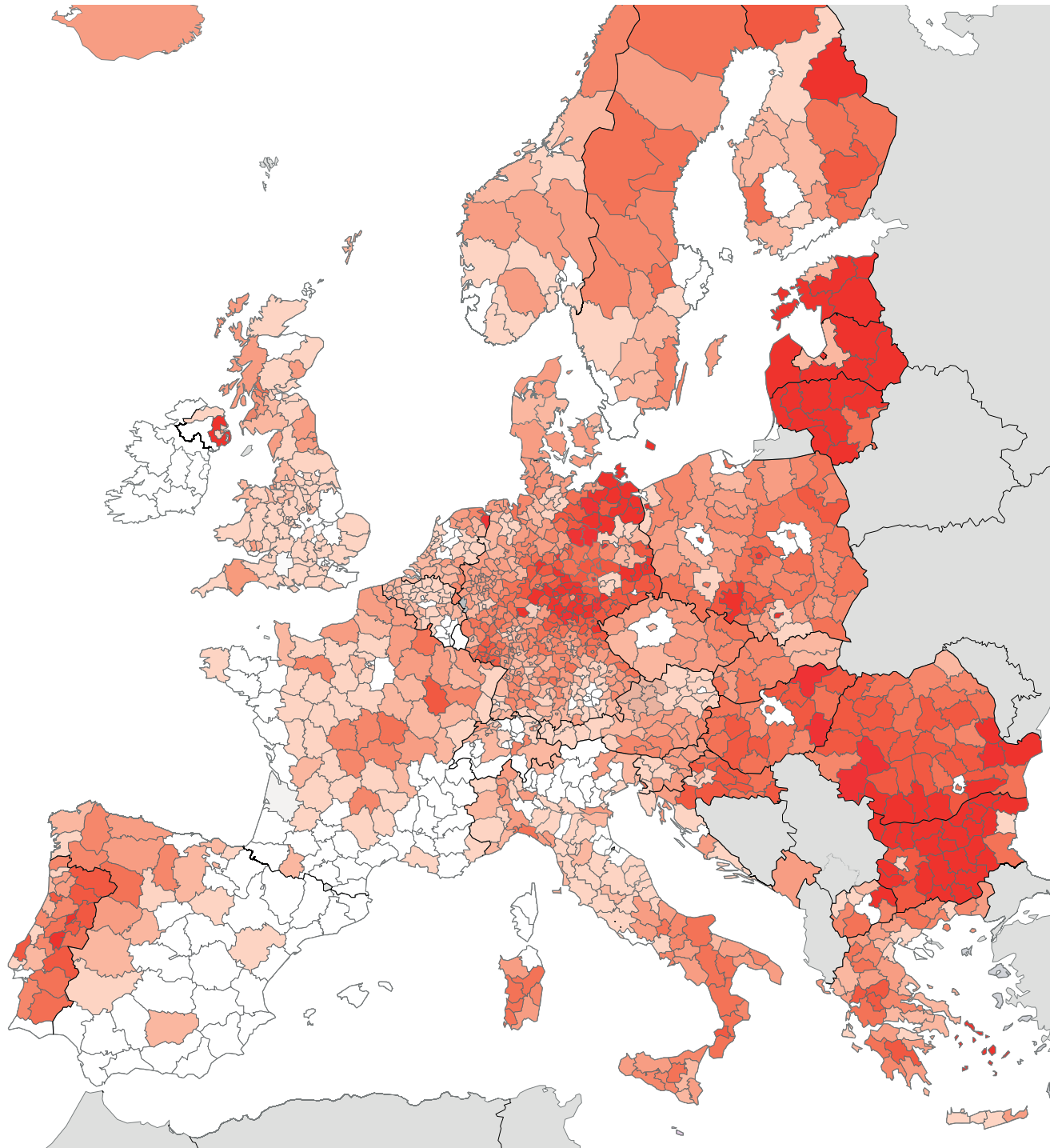

Kreis Borken Duitsland
Charleroi België
Superlandsbyen Denemarken
Powiat Braniewski Polen
Marxloh Duitsland
Klitmøller Denemarken
Neue Stadt Wulfen Duitsland
Aalborg Denemarken

een internationale vergelijking tussen krimpregio's

population development 2000-2010

(per 1000 inhabitants)
EU-27 = 2.7

ulrum (NL), historic village

maubeuge (F), historic city

katowice (P), historic city

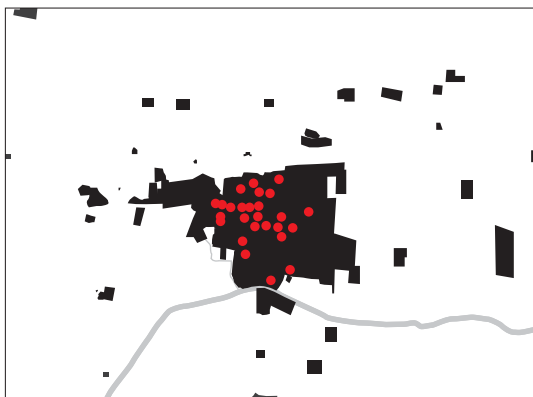
ulrum (NL), modern village

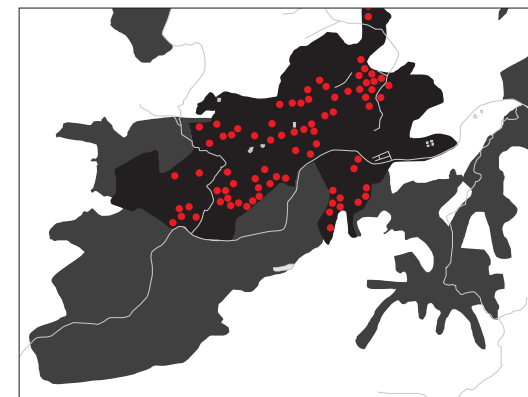
maubeuge (F), modern city

katowice (P), modern city

ulrum (NL), village in transition

maubeuge (F), city in transition

katowice (P), city in transition

EXPANSION

TRANSFORMATION

SIMPLE

COMPLICATED

few stakeholders

ORGANIZATIONAL
FRAMEWORK

many stakeholders

legally clear

LEGAL
FRAMEWORK

legally confusing

value increase

FINANCIAL
FRAMEWORK

devalue

tabula rasa

SPATIAL
FRAMEWORK

made to measure

Regions facing demographic decline and its consequences ask for a different relation between the top down and bottom up parties involved to achieve a new sustainable future

Charleroi (B)

top-down and bottom-up as parallel universes

LE MOINS CHER
EN
K
7
VIDEO & AUDIO
Dont de l'ancien
Musée
en location
disquettes

TY SHOP 2

leegstand en verval in het stadshart

exterieur Rockerill

Charleroi Bottom up

Illegaliteit loont

Door de overmaat biedt de leegstand van oude industriegebouwen allerlei mogelijkheden aan creatieve ondernemers. Zo is Charleroi één van de grootste open lucht graffiti musea ter wereld, met enorme voorstellingen op blinde muren van fabriekspannen. Enkele gebouwen zijn inmiddels getransformeerd tot centra voor cultuur.

In 2005 begint een collectief van kunstenaars in een leegstaande fabriek het Rockerill Records label. Hoewel het fors afgewaardeerde gebouw door de initiatiefnemers is aangekocht, is het gebruik ervan als concertzaal en ijzerwerkplaats illegaal. Hiervoor is nooit een vergunning afgegeven. Terwijl samen met de lokale brandweer wordt geprobeerd het gebouw brandveiliger te maken, groeit het aantal bezoekers explosief. Rockerill trekt inmiddels meer dan 15.000 mensen per jaar uit heel Europa.

Met culturele initiatieven als Rockerill lijkt de alternatieve cultuur het nieuwe vlaggenschip van de Stad Charleroi te worden.

meer info: www.rockerill.com

Charleroi Top down

Shortcuts en zichtlijnen

Doordrongen van de noodzaak de ruimtelijke kwaliteit in de stad te vergroten, stelt het gemeentebestuur van Charleroi een Stadsbouwmeester aan. Deze wil als eerste de openbare ruimte in het stadshart aanpakken. Omdat juist dit deel een slechte reputatie heeft, is hier is het meeste winst te behalen.

Door het opkopen en slopen van leegstaande gebouwen en het vervangen van verouderde bebouwing wil de Stadsbouwmeester shortcuts en zichtlijnen creëren. Zo kunnen oude verbanden worden hersteld of nieuwe verbanden ontstaan tussen betekenisvolle plekken. Waar mogelijk verdwijnt het parkeren van de pleinen naar garages onder de grond.

Eén van de grotere projecten in de openbare ruimte vindt plaats tegenover het station, waar de rivier de Sambre loopt. Hoewel de industriële activiteiten in de stad zijn afgenomen, dient deze waterweg nog steeds alleen voor goederentransport en koeling. Met aangepaste, aflopende kadeprofielen en een aantal nieuwe bruggen wordt het zicht op de rivier teruggebracht en krijgt deze ook een recreatieve functie. Zo wordt de entree vanuit het station naar de stad veel representatiever. Het project is mede gefinancierd door de Europese Unie (EU FEDER project 2014-2020).

meer info: www.charleroi-bouwmeester.be

Neue Stadt Wulfen (D)

top-down and bottom-up re-enforce each other

Barkenberg Top down

Woningen slopen

Als reactie op de grootschalige woningleegstand en de daaruit volgende sociale problematiek wordt in 2005 vanuit het Nationaal Programma “Stadtumbau West” 11,4 miljoen euro beschikbaar gesteld voor sloop (“Rueckbau”) van hoogbouw woningen in Barkenberg. In de plaats wordt een plangebied aangewezen dat één van de 16, in het voormalige West Duitsland gelegen, pilot projecten vormt in het Programma. Van de 1.400 woningen in het plangebied worden er 244 gesloopt. Ook worden er een aantal hoge woongebouwen van 8 verdiepingen terug gebracht naar 4. In de overgebleven 4 verdiepingen worden woningen soms samengevoegd om te voldoen aan de huidige woonstandaard. Naast deze sloop worden er ook woningen gemoderniseerd en geprivatiseerd.

Nadat de woningen zijn aangepast wordt de openbare ruimte verbeterd door onder anderen de straatprofielen te versterken met nieuwe bestrating of extra groen.

meer info: www.stadtumbau-barkenberg.de

oorspronkelijk woongebouw

woongebouw na 'rueckbau'

Barkenberg Bottom up

Burgers redden zwembad

Door het afnemende inwoneraantal kan de gemeente de publieke voorzieningen, zoals de bibliotheek en het gemeenschapshuis, die toch al waren gedimensioneerd op een grotere bevolking, niet langer bekostigen. Deze worden één voor één gesloten. Voor een aantal voorzieningen organiseren burgers zich om deze draaiende gehouden.

Zo kan ook het Hallenbad, dankzij een burgerinitiatief van een oud zwemlerares, open blijven. Met een klein team van medestanders heeft zij bij winkels en op markten medeburgers gevraagd om lid te worden van een vereniging, door een bijdrage te storten. Gesteund door een bijval lukt het haar met de gemeente een slimme afspraak te maken. Vanaf 2005 betaalt de stad alleen nog maar de energie en technische kosten en neemt een door burgers opgerichte vereniging de overige bedrijfskosten voor haar rekening. Door de inzet van vrijwilligers kunnen deze overige bedrijfskosten laag blijven.

Met een eenmalige bijdrage van 100.000 euro van de stad heeft de vereniging (meer dan 1000 leden) op 1 juli 2013 het gehele zwembad overgenomen.

meer info: www.wulfen-wiki.de/index.php/Hallenbad

reddingsactie

temp.

Jutland (DK)

rural urban linkages as opportunity

sloop van 'rotte kies'

"van leeg naar groen" in Vestervig

Aalborg Bottom up

Zelf slopen

In Noord Jutland lukt het niet langer de structurele demografische verschuiving van de dorpen naar de stad te stoppen. Door de lokale bevolking worden initiatieven genomen om de symptomen van de demografische krimp, zoals afname van het voorzieningen-niveau, leegstand, waardedaling in de dorpen onder handen te nemen.

In het dorp Vestervig (700 inwoners) verzamelen bewoners privaat kapitaal, verhoogd met geld uit fondsen of van gemeente, waarmee "rotte kiezelen" aan de hoofdstraat van het dorp worden opgekocht en gesloopt. Panden die lijden aan verval en niet beeldbepalend zijn verdwijnen. De afgelopen jaren zijn in het dorp al 17 huizen afgebroken. Onder het motto "van leeg naar groen" komen in plaats daarvan collectieve tuinen of doorzichten naar het omliggende landschap.

Naast sloop wordt er in het dorp ook incidenteel bijgebouwd. Dit doet men graag duurzaam: onlangs is een flexibel gebouw opgeleverd. In afwachting van een toekomstige gebruiker, die het casco naar eigen smaak kan afmaken, is het in gebruik als expositieruimte voor het project "van leeg naar groen".

Meer info: www.realdania.dk/filantropiske-programmer/samlet-projektliste/fra-tomt-til-gr%C3%B8nt-i-vestervig

Aalborg Top down

Een sterke stadsregio

Onderdeel van de herstructurering van het havenfront van Aalborg is het prestigieuze House of Music. Al vanaf 1986 leeft het idee om in de stad een concertzaal te bouwen met een regionale betekenis en uitstraling. Maar in 2006, wanneer de plannen gereed zijn, blijkt het budget te laag om het gebouw te realiseren.

Het landelijk opererende fonds Realdania wil een financiële bijdrage leveren onder voorwaarden dat een deel van de kosten óók wordt gedragen door regionale partners. De provincie Noord Jutland (bestaande tot 2007, daarna gefuseerd), die zich ook geëngageerd heeft aan het project, komt met omliggende plattelandsgemeenten overeen dat ook zij meebetalen aan de regionale voorziening. Nu kan de voorziening er komen en profiteren ook de omliggende plattelandsgemeenten van het nieuwe Muziekhuis.

Met gemeentegelden wordt zo niet alleen lokaal geïnvesteerd, maar - met de provincie Noord Jutland als bemiddelaar - ook in nieuwe ontwikkelingen elders, in de stad Aalborg.

Meer info: www.musikkenshus.dk

House of Music

Klitmoller (DK)

building trust between insiders and outsiders

*surfer met op de achtergrond een vissersboot
(John Carter, Cold Hawaii)*

het lukraak parkeren van surfers in de duinen
(Cold Hawaii)

Klitmøller Bottom up

Cold Hawaii

Onderweg naar de veerboot die hem van het verderop gelegen Hanstholm naar Noorwegen moet brengen, ontdekt de Duitse windsurfer Christian Dach op een herfstdag in 1981 de bijzondere golfslag voor de kust van Klitmøller. Een jaar later schrijft een erkend Duitse surftijdschrift over dit Walhala voor surfers, met een golfslag die het hele jaar door sterk en constant is, bijzonder voor Noord Europa. Van heinde en verre komen surf liefhebbers op de plek af en parkeren hun auto's en caravans lukraak in de duinen.

Inmiddels staat de kust wereldwijd bekend onder de naam 'Cold Hawaii' en hebben verschillende surf liefhebbers zich in leegstaande panden in het dorp gevestigd. Ongeveer 10% van de 800 inwoners van Klitmøller is speciaal voor de goede surfcondities in het dorp komen wonen. Deze "stayers" hebben zich georganiseerd in de vereniging "Cold Hawaii" en halen in 2010 en 2011 de World Cup surfen naar Klitmøller. Dit evenement leidt aanvankelijk tot scepsis bij de lokale bewoners, totdat blijkt dat ook zij aan het evenement kunnen verdienen door bijvoorbeeld akkers beschikbaar te stellen voor parkeren.

De surfers, met beroepen als grafisch ontwerper, websitebouwer of communicatiedeskundige, starten in een leegstaand pand een plek voor co-working.
meer info: www.coldhawaiisurfcamp.com

Klitmøller Top down

Het pad der verzoening

Samen met het Deense particulier fonds Realdania wil de gemeente Thisted met het project 'Land of Opportunities' bijdragen aan de leefbaarheid op het platteland. Burgers wordt gevraagd om ideeën om voorzieningen te verbeteren en landschappelijke of infrastructurele structuren te versterken.

Suggesties van natuurliefhebbers, vissers en de lokale surfvereniging worden in combinatie met elkaar geselecteerd, leidend tot een 'Kreeftenhuis' (Hummerhus), dat voorzieningen voor surfers combineert met een restaurant voor de lokaal geliefde 'Kreeftkluwen'.

Vervolgens wordt het strand met een 400 meter lang betonnen pad toegankelijker gemaakt. Dit pad – met de bijnaam het "pad der verzoening"- maakt het zowel voor surfers als voor vissers gemakkelijker om hun werkzaamheden op het strand goed uit te voeren, hetgeen ertoe leidt dat zij vaker met elkaar in gesprek raken. Zo verbetert de relatie tussen surfers en de oorspronkelijke (vissers)bevolking sterk. Het pad maakt de kust voor Klitmøller tot een van de weinige plaatsen in het land die bereikbaar zijn voor gehandicapten en mensen met kinderwagens en is zo ontworpen dat deze ook aantrekkelijk is voor skaters.

meer info: www.wwww.realdania.dk/filantropiske-programmer/samlet-projektliste/mulighedernes-land/nyheder/mulighedernesland300312

het Hummerhus

het pad der verzoening
(Cold Hawaii)

Marxloh (D)

successful projects depend on committed people

Weseler strasse in Marxloh

Marxloh Top down

Het wonder van Marxloh

Omdat het aantal vermogende Turken in Marxloh toeneemt, ontstaat het plan voor een nieuwe moskee. Toenadering tussen de Turkse Islamitische Unie (DITIB), en de overheid leidt tot de ontwikkeling van een breed gedragen nieuwbouwplan en een gedeelde begroting, waarbij Nordrhein Westfalen en de EU samen een derde van de kosten voor hun rekening nemen (totaal ca. 11 miljoen euro). De overheden stellen daarbij als voorwaarde dat het gebouw niet alleen voor Turks-Duitse burgers is, maar voor iedereen.

In de moskee, met een capaciteit voor 1000 gelovigen, worden daarom boogramen aangebracht, een referentie aan de Christelijke kerkarchitectuur. Deze ramen zijn bedoeld om ook niet-moslims uit te nodigen binnen te komen. De moskee wordt onderdeel van een religieus uitwisselingsprogramma, waarbij bijbel lezingen in de moskee worden afgewisseld door koran lezingen in een nabij gelegen Protestantse kerk.

De moskee wordt door de snelle realisatie bekend als het wonder van Marxloh. Maatschappelijke conflicten blijven uit door nauwe samenwerking tussen het moskeebestuur, de stad en christelijke gemeenschappen. Deze samenwerking staat inmiddels bekend als het "Duisburgs Model".

meer info: www.www.goethe.de/ges/phi/dos/her/ren/de4230275.html

de moskee van Marxloh

een bruid past haar jurk

Marxloh Bottom up

Romantischste StraÙe Europas

Na de fabriekssluitingen in de jaren zeventig vestigen steeds meer Turkse ondernemers zich in de lege winkelpanden aan de Weseler StraÙe. Vooral de winkels in bruidsmode blijken het goed te doen aan deze doorgaande straat: getrouwd wordt er immers altijd in de traditionele Turkse cultuur.

Daardoor aangemoedigd, gesteund door de lage huren, geringe personeelskosten en de aanwezigheid van voldoende startkapitaal, specialiseren in de jaren 90 steeds meer ondernemers zich in bruidskleding, avondkleding en sieraden. De straat krijgt een steeds sterker profiel. Momenteel zijn in Marxloh meer dan 70 gespecialiseerde winkels te vinden, van bruidsmodezaken tot juweliers, van kappers tot bruidsfotografen. De Weseler StraÙe heeft een aantal bijzondere bijnamen gekregen, zoals de Hochzeitsmeile Deutschlands of de Romantischste StraÙe Europas. Vanuit heel Noord-West Europa komen vooral jonge Turken hier ter voorbereiding van hun trouwfeest.

Inmiddels is het lastig geworden om een winkel in de Wesseler Strasse te bemachtigen. Veel juweliers- en kledingsbedrijven in Turkije zien Marxloh als de poort naar de West Europese markt. Na decennia van krimp neemt de bevolking de laatste jaren weer langzaam toe.

meer info: www.madeinmarxloh.com

event 'made in marxloh'

Borken (D)

regional differences do matter

het dorp Borken en omgeving

Handwerkschloss Raesfeld

Kreis Borken Bottom up

Een gesloten gemeenschap

Traditioneel is het district Borken een regio van boeren en handwerkslieden. Ook nu nog zijn er veel kleine ondernemers. De grootschalige, industriële ontwikkelingen in het Ruhrgebied van de laatste 150 jaar zijn langs Borken heengegaan.

De omgang met schaarste in het van oorsprong arme gebied komt nog steeds tot uitdrukking in lokale volksaard. Hoewel tachtig procent van de grond en het vastgoed er in privaat bezit is, is men voorzichtig met investeren, is de bankafhankelijkheid klein en is zelfredzaamheid er de norm.

Deze eigen cultuur van kleinschalig bezit en spaarzaamheid wordt in stand gehouden door een eigen dialect, een sterk verenigingsleven en het belang dat er aan familiebanden wordt gehecht. De lokale gemeenschap staat bekend als gesloten. Het is voor buitenstaanders lastig om in de regio te aarden. Door sterke eigen cultuur keren de meeste jongeren hier na hun studie terug.

In het aanliggende Ruhrgebied is door jarenlange schaalvergroting de kleinschalige bedrijvigheid volledig verdwenen. De kleine bedrijfjes uit Borken halen daarom veel werk uit het Ruhrgebied.

meer info: www.akademie-des-handwerks.de/

Schützenfeste Borken

Kreis Borken Top down

Sparsamkeit

In de jaren 70 fuseren de dorpen Raesfelt, Bocholt, Aarhus en Borken tot Grosskreis Borken. De fusie geeft de regio een betere positie in regionale speelveld tussen grote spelers zoals het Ruhrgebied en Nederland. Het verlaten van het “kerktorendenken” maakt het politici bovendien gemakkelijker het lokale adagium van “Sparsamkeit” te praktiseren.

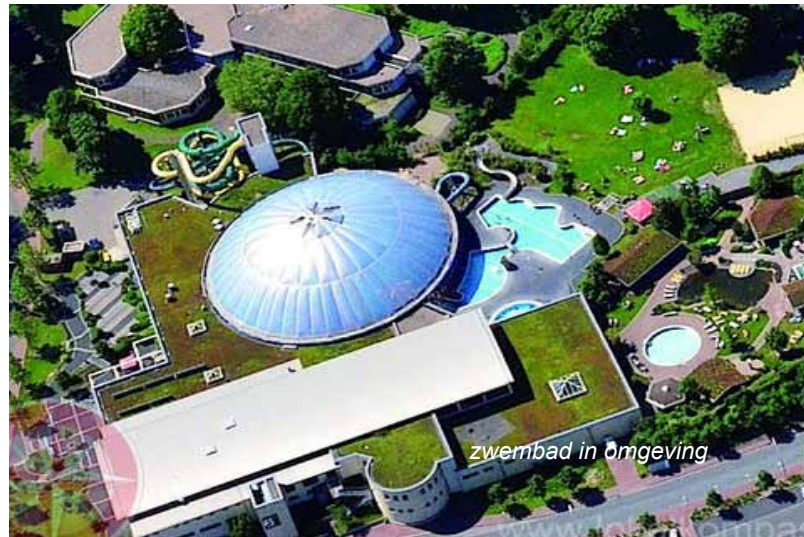
Doordat de volksaard van zuinig doen stevig is verankerd in openbaar bestuur, is de Kreis al decennia lang schuldenvrij (80% gemeenten in Nordrhein Westfalen heeft schulden). Momenteel kan het district zelfs extra investeren in de gemeenschap en wil dit doen door de aanschaf van aandelen in lokale, duurzame energie.

Doelbewust wordt niet ingezet op het binnenhalen van grootkapitaal, maar op het versterken van lokale netwerken van kleine ondernemers. Er is geïnvesteerd in een goede basisstructuur voor onderwijs en gezondheidszorg en niet in luxe zoals theaters. Een mooi voorbeeld hiervan is het bewust niet bouwen van een zwembad in Raesfeld, waarvoor leningen beschikbaar zijn vanuit het Bundesland. In plaats daarvan is een nieuwe busoverstapplaats gemaakt naar een bestaand zwembad in een naburige plaats.

meer info: <http://www.spiegel.de/wirtschaft/soziales/raesfeld-wie-eine-gemeinde-die-schulden-abtrug-a-860837.html>

transferium Raesfeld

zwembad in omgeving

Raesfeld

Kreis Borken

**Einzigste schuldenfreie Kommune
in NRW 1994**

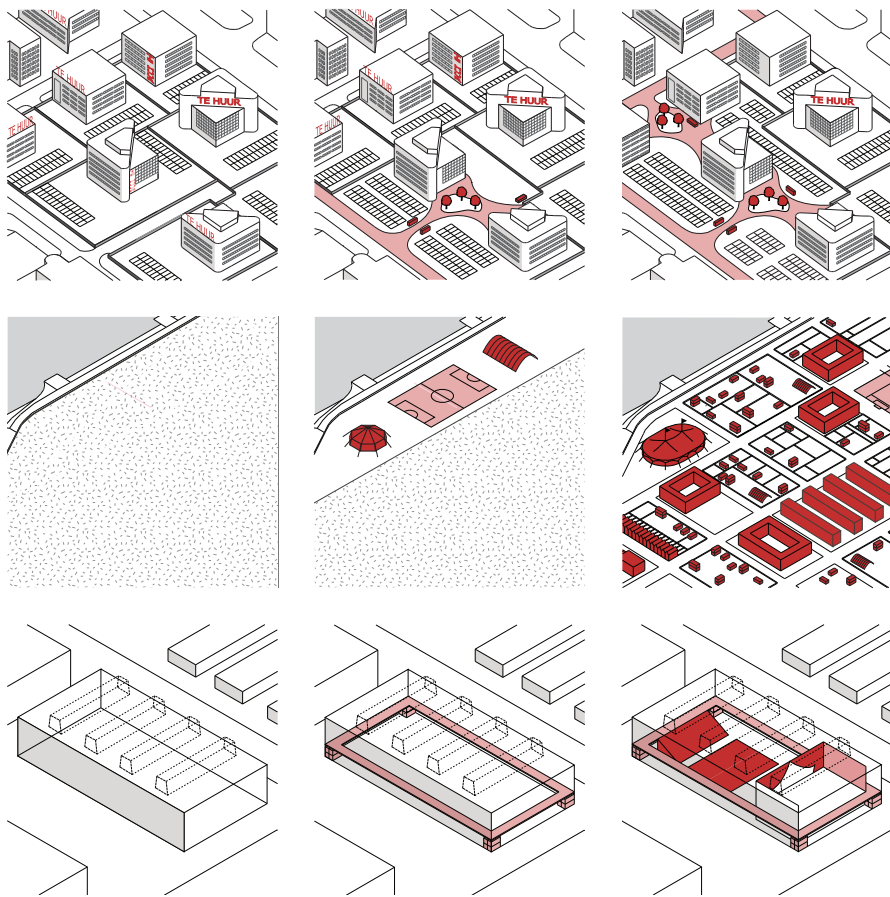
Bund der Steuerzahler NRW

- mentality shift for new top-down bottom-up relationship
- urban and rural network should re-enforce each other
- building trust is crucial
- successful projects depend on committed people
- regional differences do matter

De flexibele stad

Oplossingen voor leegstand en krimp

Tom Bergevoet & Maarten van Tuijl

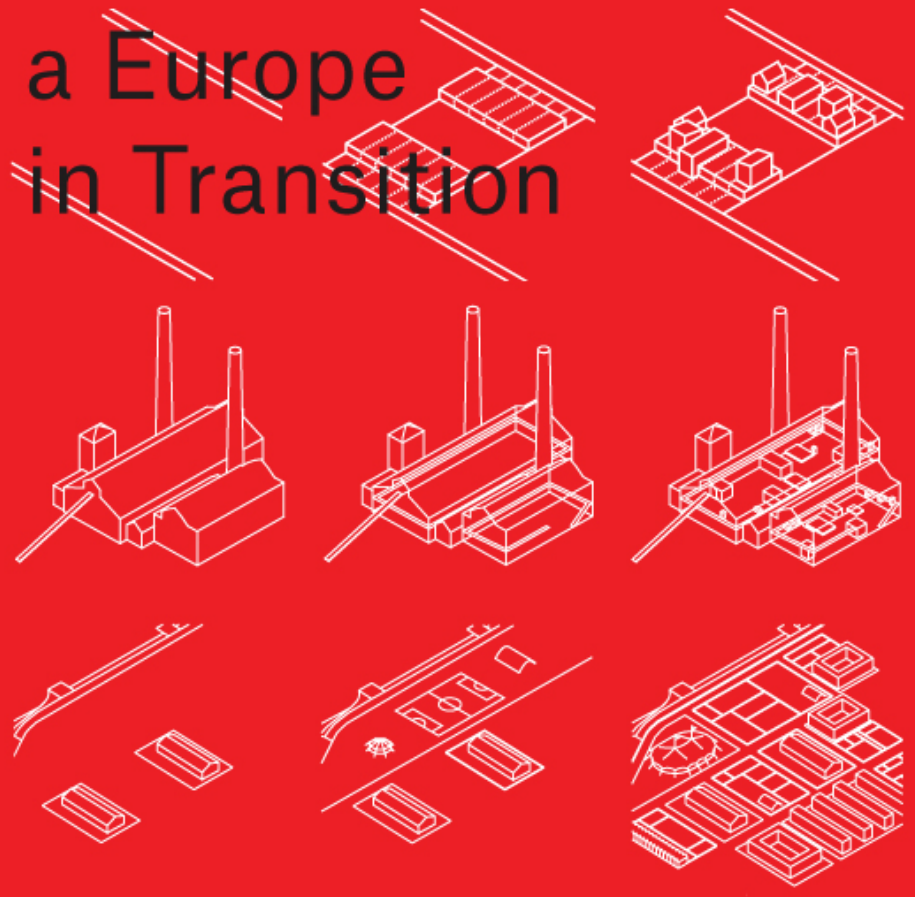

nai010 uitgevers

The Flexible City

Sustainable Solutions for a Europe in Transition

Tom Bergevoet & Maarten van Tuijl

nai010 publishers